

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ КУРС ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В КОНТЕКСТІ ЇЇ БЕЗПЕКОВОЇ ПОЛІТИКИ

Турецька Республіка надає першочергового значення обстоюванню національної безпеки, задля чого вона прагне використати можливості різноманітних регіональних організацій. Якщо за холодної війни НАТО була основним безпековим інструментом, то в постбіполярну епоху функції підтримання регіональної безпеки і стабільності притаманні й іншим структурам, передусім ЄС із його Спільною зовнішньою та безпековою політикою. Офіційна Анкара не хоче залишитись поза процесом прийняття рішень в тих європейських структурах, членом яких вона не є. Але в очах європейських функціонерів такі недоліки як нестабільність економіки, проблема із захистом прав людини та національних меншин стають на заваді приєднанню Туреччини до ЄС. Досить міцним залишається стереотипний погляд на ісламську культуру як ворожу християнській Європі. Насправді ж секуляризована Туреччина має достатньо потужностей для того, щоб у майбутньому конкурувати з традиційними „двигунами” ЄС.

Ключові слова: безпека, інтеграція, критерії членства, права людини.

Republic of Turkey gives primary importance for national security, to do this, it aims to use the opportunities of various regional organizations. If during the Cold War, the Alliance was the main instrument of contemporary security, the post-bipolar era the function of maintaining regional security and stability inherent also other structures, especially the European Union with its Common Foreign and Security

---

¹ аспірант кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Policy. Official Ankara does not want to remain outside the process of decision making in European institutions whose member it is not. But in the eyes of European functionaries weaknesses such as instability of the economy, the issue of human rights and national minorities hinder Turkey's accession to the EU. Enough remains strong stereotypical view of Islamic culture as a hostile to Christian Europe. In fact, the secularized Turkey has enough capacity to compete in the future with the traditional "motors" of the EU.

Keywords: *security, integration, membership criteria, human rights.*

Турецкая Республика придает первостепенное значение отстаиванию национальной безопасности, для чего она стремится использовать возможности различных региональных организаций. Если при холодной войны НАТО была основным сфере безопасности инструментом, то в постбиполярной эпоху функции поддержания региональной безопасности и стабильности присуци и другим структурам, прежде всего ЕС с его Общей внешней политике и политике безопасности. Официальная Анкара не хочет остаться вне процесса принятия решений в тех европейских структурах, членом которых она не является. Но в глазах европейских функционеров такие недостатки как нестабильность экономики, проблема с защитой прав человека и национальных меньшинств препятствуют присоединению Турции к ЕС. Достаточно прочным остается стереотипный взгляд на исламскую культуру как враждебное христианской Европе. На самом же деле секуляризованная Турция имеет достаточно мощностей для того, чтобы в будущем конкурировать с традиционными "двигателями" ЕС.

Ключевые слова: *безопасность, интеграция, критерии членства, права человека.*

Одним з основних напрямків у зовнішній і безпековій політиці Турецької Республіки виступає євроінтеграційний. Але, хоча Османська імперія з XV ст.

активно впливала на міжнародно-політичні події в Європі, а в XIX ст. була залучена до „європейського концерту націй” й стала суттєвим чинником світового дипломатичного життя, інші держави - „цивілізовані” й християнські - не сприймали Порту як рівну собі. У „східному питанні”, що асоціювалося з переважно європейськими володіннями Туреччини, цій країні відводилась роль об’єкта, а не повноправного партнера. Та все ж у міру того як Османська імперія втрачала могутність та підпадала під вплив великих держав, у першу чергу Франції та Великої Британії, чиновники й військове керівництво Порту почали бачити в Європі модель розвитку власної держави. Це відкрило шлях до країни європейським цінностям державотворення, управління та суспільної поведінки. Модернізація та європеїзація в Турецькій Республіці ствердились після перемоги кемалістської революції 1919-1923 рр.

Європрагнення Турецької Республіки отримали новий імпульс після Другої Світової війни, багато в чому завдяки підтримці з боку США. Зі вступом Туреччини в лютому 1952 р. до НАТО країну стали розглядати як противагу СРСР на південному фланзі західної оборони. А першу заявку на членство в Європейському співтоваристві Турецька Республіка подала 31 липня 1959 р., щоправда військовий переворот наступного року став на заваді здійснення практичних кроків зі втілення євроінтеграційної політики.

Тому в 1961 і 1962 рр. уряд І.Іненю повторно подавав заяви, і в результаті переговорів 12 вересня 1963 р. був підписаний Договір про асоціацію між Європейським економічним співтовариством (ЄЕС) і Турецькою Республікою. Ст. 28 договору передбачала в перспективі надання Туреччині статусу повноправного члена в ЄЕС. На першому етапі інтеграції, що тривав п’ять років з можливістю подовження, вводились преференції для експорту продуктів турецького сільського господарства, Туреччина отримувала кредити на розвиток інфраструктури [1, с. 343].

Другий, перехідний, етап євроінтеграції Туреччини розпочався згідно з підписаним 23 листопада 1970 р. Додатковим Протоколом, коли 1 січня 1973 р.

вступила в силу підписана 1971 р. Конвенція про Асоціацію. Відтоді Туреччина брала на себе зобов'язання понизити мито, податки і збори, відмінити кількісні та рівнозначні їм обмеження і прийняти Єдиний зовнішній тариф Співтовариства. Воно ж мало понизити обмеження на турецький промисловий експорт, а на експорт сільськогосподарських товарів – протягом 22-х років встановити режим преференцій на приблизно 90 % цього експорту. На третьому етапі передбачалось створення митного союзу й прийняття регламенту міграції турецького капіталу та робочої сили до Європи. Не дивлячись на неотримання обіцяної допомоги від Співтовариства, Туреччина вчасно виконала свої зобов'язання й стала членом митного союзу ЄС у 1996 р., а в 1999 р. на Гельсінкському саміті добилася надання їй статусу країни-кандидата на вступ до Євросоюзу.

Але із завершенням холодної війни необхідність для Заходу стримувати СРСР усіма силами відпала, тому в Європі почали лунати сумніви щодо належності Туреччини до європейського простору, особливо з огляду на те, що лише 5% території країни знаходяться не в Азії. ЄС обрав пріоритетність розширення на Схід за рахунок посткомуністичних країн, тобто знову переважали політичні міркування. Натомість питання євроінтеграції Туреччини тимчасово стало другорядним.

Саміт ЄС в Копенгагені в червні 1993 р. став новим рубежем у відносинах ЄС – Турецька Республіка, оскільки офіційна Анкара мала виконувати критерії членства в Євросоюзі, ухвалені на зібранні. Окрім пункту про розвинуту ринкову економіку, там були розроблені й політичні критерії, що вимагають від країн-кандидатів досягнути сталої демократії, дотримуватись прав людини, поважати принцип верховенства права, захищати права національних меншин [2, р. 50]. Але для Туреччини головним був економічний зиск від вступу до Євросоюзу, особливо після ринкової лібералізації за урядування Тургута Озала. Копенгагенські критерії були механізмом захисту ЄС від небажаного на той момент розширення, а невідповідність правової ситуації в Туреччині стала

вагомим аргументом тих, хто протестує проти вступу цієї країни до Євросоюзу. Люксембурзький саміт 1997 р. став причиною ще більшого охолодження стосунків між офіційними Анкарою і Брюсселем. На ньому Туреччину так і не визнали кандидатом на вступ і замість цього розробили стратегію набуття цього статусу.

Щоправда, в 2000 р. на Ніццькому саміті ЄС пішов на компроміс, щоб покращити відносини з Анкарою. Серед причин пом'якшення курсу можна назвати тиск США на Брюссель, покращення грецько-турецьких відносин, формування більш виваженої щодо Туреччини позиції німецького уряду. Отже, в Ніцці прийнято Документ щодо Партнерства зі вступу для Туреччини, що містив перелік коротко- і середньострокових завдань для виконання країною-кандидатом та механізм моніторингу. Зазначалося, що дата вступу Турецької Республіки до ЄС залежить від належної реалізації Документу.

Найважливішими питаннями серед політичних залишилися: політика щодо національних меншин, роль військових у державному управлінні, кіпрське питання. Що стосується зобов'язань Турецької Республіки у сфері покращання дотримання прав людини, то офіційна Анкара здійснила низку реформ. Зокрема, було обмежено повноваження поліції при затриманні, скасовано перешкоди розслідуванню справ щодо корупції, збільшено кількість цивільних осіб у Раді Національної Безпеки, змінено карний кодекс і антитерористичний закон. Найпомітнішим досягненням стало скасування смертної кари: в серпні 2002 р., за винятком військового часу, а в жовтні 2005 р. – повна відміна (т. зв. „гармонізаційні закони”).

Але Європейський Союз продовжує пильно спостерігати за ставленням до національних меншин, якими ще за Лозаннською угодою 1923 р. визнали греків, вірменів і євреїв. Застереження Анкари до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права стосовно прав нацменшин, а також до Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права стосовно права на освіту викликають певне занепокоєння в Брюсселі. Також Турецька

Республіка не приєдналась до Рамкової конвенції про захист національних меншин та Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, складених під егідою Ради Європи. Постійно піднімається питання про перешкоди роботі шкіл для дітей трьох вже згадуваних нацменшин, а також для ромів.

Одним із болючих питань у відносинах між Анкарою й Брюсселем залишається курдська проблема. За даними ЦРУ США в Туреччині курди становлять 18 % від 80-млн. населення республіки й мешкають здебільшого в Південно-Східній Анатолії та у великих містах, зокрема в Анкарі і Стамбулі [3]. До поч. 2000-х рр. турецька влада не визнавала курдів національною меншиною, це походило ще з часів Ататюрка і становлення держави на засадах турецької ідентичності. Іншими словами, всі, хто проживав на території Туреччини могли стати громадянами нової держави за умови відмови від власної національної приналежності. У результаті існуючі мусульманські меншини було піддано поступовій асиміляції. До сьогодні курди продовжують стикатися із закриттям шкіл вивчення курдської мови та вилученням записів із національною музикою. Ситуація у східних і південно-східних провінціях, де більшість населення – курдського походження, залишається тривожною з відновленням активних бойових дій марксистською Робітничою партією Курдистану. Хоча надзвичайний стан відмінено, у деяких провінціях все ще діє посилений режим безпеки. Правозахисники побоюються, що служби безпеки можуть реагувати неадекватно, внаслідок чого страждає цивільне населення.

Основні перешкоди на шляху інтеграції Туреччини до Європейського Союзу мають політичний характер, але наявні й економічні причини неможливості вступу на даний момент. Наразі населення країни нараховує майже 80 млн. чол., за цим показником попереду в ЄС лише Німеччина. На середину поточного століття Туреччина може стати найбільш населеною державою в Європі, але за показником доходу ВВП на душу населення Туреччина відстає навіть від Латвії й Хорватії, а офіційний рівень безробіття становить майже 10 %. Зберігається непропорційний розвиток провінцій, частина яких, особливо східні,

залишаються малоіндустріалізованими і відсталими. Туреччина продовжує боротися з високою інфляцією, що минулого року сягнула 8,9 %. Ще один недолік – недостатні темпи приватизації і її корумпованість. Усе перераховане свідчить про розрив між економічним станом Туреччини і членів Європейського Союзу, що може створити зайвий тягар на структурні фонду і фінансову політику Союзу.

Той факт, що офіційний Брюссель не дав чітко зрозуміти Анкарі, як швидко будуть реалізовані її євроінтеграційні прагнення, призвело до того, що остання досить прохолодно відноситься до розвитку Європейської політики безпеки і оборони. Сучасна турецька політична еліта вважає: її усунули від прийняття рішень в межах цієї ініціативи і це ще раз доводить незамінність НАТО і США для зовнішньої політики Турецької Республіки. Анкара не раз блокувала спроби ЄС отримати дозвіл на використання фондів НАТО для своїх потреб.

Сфера, в якій внесок Туреччини буде позитивним для ЄС, - енергопостачання. Через її територію проходять важливі транспортні мережі, що поєднують Західну Європу з Каспієм і Перською затокою. Трубопровід Баку - Джейхан – один з них. Співробітництво Туреччини с ЄС в цій галузі дозволить зменшити залежність від газу з Росії. Питання лише в тому, чи для цього Туреччину обов'язково приймати до Європейського Союзу.

Вісь „Анкара – Вашингтон” дозволяє поєднати європейську регіональну підсистему з глобальною системою міжнародних відносин. Оскільки США на сьогодні єдина наддержава, природно, що Вашингтон здійснює політичний, економічний, ідеологічний вплив як на рівні регіональних підсистем, так і у світі в цілому. США вигідна прив'язка Туреччини до Європейського Союзу, оскільки зі вступом союзниці до Співтовариства гарантуватиметься тривала економічна стабільність і демократичність держави.

У будь якого регіонального об'єднанні постає питання лідерства. Маючи велику територію, людські ресурси, природні багатства, підтримку Сполучених Штатів та ключі від енергопостачання з Азії до Європи і контроль над

Середземноморськими протоками, Туреччина може стати впливовою державою в ЄС і домінувати на Півдні Європи. Окрім цього, Туреччина як держава, близька до США, певною мірою збільшить їх вплив в регіоні. Ясно, що на це з тривогою дивиться „стара Європа”.

Коли ми говоримо про те, що основними причинами євроінтеграції Туреччини є економічні блага, то не помиляємось. Проте в останні роки певні групи в країні намагаються використати високі параметри політичного життя в ЄС. Наприклад, національні меншини відстоюють вступ Туреччини до Європейського Союзу, оскільки розвинута система захисту прав людини дозволить їм краще відстоювати власні права. Ісламістські групи і партії, до яких відноситься і правляча Партія справедливості і розвитку, зможуть досягти більшого місця релігії в суспільному і політичному житті держави, зважаючи на те, що світськість поки що залишається міцною опорою Турецької Республіки. Офіційна Анкара наголошує на тому, що вступ до Європейського Союзу важливий з таких причин: він дозволить приєднатись до зони миру і процвітання в Європі. Майбутнє залучення до розробки зовнішньополітичної стратегії ЄС не лише зміцнюватимуть безпеку Турецької Республіки, але й слугуватимуть доказами значущості Туреччини в Європі.

Отже, відносини Турецької Республіки з Європейським Союзом є значною складовою регіональної політики Анкари в Європі. Прагнення Туреччини забезпечити сталий економічний розвиток і політичну стабільність стикаються з вимоги Брюсселю і побоювання звичайних європейців. Туреччина залишається „чужою” для значної частини європейців – через ментально-суб’єктивні і об’єктивні фактори. Їй необхідно подолати бар’єр негативних стереотипів та страхів, що походять ще з захоплення османськими військами Константинополя в 1453 р. Західноєвропейська і тюркська (або в ширшому розумінні ісламська) культура відмінні за цивілізаційним показником.

Правомірними будуть допущення щодо того, чи потрібна в ЄС держава-член із численним населенням, здатностями конкурувати в сільському господарстві і

мобільною робочою силою. З бажанням стримати хід євроінтеграції Туреччини пов'язане започаткування Францією ініціативи Середземного союзу, який певні сили намагаються зобразити як альтернативу вступу ТР до ЄС. Така негативна тенденція може призвести до блокування переговорів між Анкарою та Брюсселем щодо інтеграції. Натомість Туреччина має достатній потенціал для того, щоб у майбутньому грати помітну роль в ЄС і європейській регіональній підсистемі.

Армія на сьогодні залишається гарантом демократії і світськості державного правління в Туреччині. Її позиції залишаються міцними в суспільстві і владних ешелонах. Оскільки в Туреччині усвідомлюють вразливість через своє розташування неподалеку від зон нестабільності (Близький Схід, Кавказ, Балкани), все, що стосується безпеки держави виноситься на перше місце в зовнішньополітичній стратегії. У рамках Європейської регіональної підсистеми функціонують кілька інституцій, співробітництво з якими може гарантувати Турецькій державі безпеку і захищеність у ворожому середовищі. Це НАТО і Спільна зовнішня та безпекова політика.

Вступу Туреччини до Північноатлантичного блоку передувало військово-політичне співробітництво зі Сполученими Штатами Америки. Після Другої світової війни СРСР взяв курс на зміцнення своїх позицій у Середземномор'ї та на Чорному морі. Ця політика набула форму висунення на поч. 1950-х рр. територіальних претензій Вірменської і Грузинської РСР до Туреччини та заяв про бажання перегляду режиму Проток. Паралельно, в США прийнята доктрина „стримування” комунізму, а точніше намагань Радянського Союзу поширити свою сферу впливу.

Складовою втілення доктрини „стримування” в життя стала доктрина Г.Трумена, названа за зверненням президента США до Конгресу від 12 березня 1947 р. У ньому глава США пообіцяв підтримку Сполучених Штатів усім народам, яким загрожує тоталітаризм. Згідно із законом від 15 травня 1947 р. було укладено американсько-турецьку угоду від 12 липня 1947 р., за з якою

Туреччина отримала фінансову допомогу, що була використана на військові й безпекові цілі. Метою угоди вказувалось дотримання й гарантування її територіальної цілісності для охорони свободи і незалежності та збереження економічної стабільності. Модернізація армії Туреччини проводилась за допомогою американських військових радників і надходження зброї зі Сполучених Штатів. Створення потужної у військовому відношенні Туреччини в майбутньому значно полегшило її прийняття до НАТО. Також у рамках доктрини „стримування” і відповідно до укладеної американсько-турецької угоди 4 липня 1948 р. країна увійшла до числа держав-реципієнтів економічної допомоги за планом Маршала. Це дозволило Турецькій Республіці значно зміцнити свій економічний потенціал, розвинути промисловість, приватне підприємництво. Зазначимо, що США підтримували Туреччину, оскільки вона була важливим форпостом для утримання Близького та Середнього Сходу і оборони південно-європейських рубежів від радянської експансії.

Туреччина приєдналась до Північноатлантичного договору 18 лютого 1952 р. На сьогодні принципи політики щодо НАТО викладені в „Білій книзі з оборони” Турецької Республіки. Членство Туреччини в НАТО є наріжним каменем її оборони і безпеки [4]. Анкара визнає, що НАТО перестав бути організацією, що просто захищає території членів, і тепер „Альянс робить внесок у гарантування безпеки в Євроатлантичному регіоні”. Туреччина визнає і підтримує адаптаційний процес НАТО. Участь у миротворчих і гуманітарних акціях за межами блоку стала помітною складовою політики безпеки Турецької Республіки. Так, турецькі збройні сили долучились до повітряних операцій в Косово і багатонаціональних миротворчих сил KFOR. Офіційна Анкара вважає, що ніщо не може ослабити роль НАТО або зменшити її повноваження.

Останнє твердження, скоріше, стосується співвідношення повноважень НАТО і Європейського Союзу у сфері гарантування безпеки. Ідентичність Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС стала одним з вимірів процесу трансформації НАТО в рамках Брюссельського саміту НАТО 1994 р. Рішення

про ESDI було ухвалено в 1996 р. на спільній міністерській зустрічі НАТО і Західноєвропейського Союзу. З іншого боку, держави-члени ЄС готували ініціативу „Європейська політика безпеки і оборони” (ESDP) – один з механізмів реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики. Через ці рішення виникло питання про те, яким чином держави, що не входять до ЄС, зокрема Туреччина, сприймуть нові повноваження Співтовариства. Так, в Стратегічній концепції НАТО 1999 р. зафіксовано, що ініціативу ESDP буде враховано в роботі НАТО, і всі європейські держави мають взяти участь у посиленні безпекового і оборонного вимірів ЄС на основі майбутніх угод з НАТО і ЗЄС. Коли ж у 2003 р. країни ЄС погодились створити окремий військовий штаб, члени НАТО сприйняли це як найбільшу загрозу солідарності всередині Альянсу.

На жаль, погляди Туреччини і ЄС з приводу участі в ESDP тих членів НАТО, що не входять до Євросоюзу, розходяться. Туреччина побоюється, що вона залишиться поза процесом прийняття рішень, які можуть стосуватися її безпеки. Планується, що сили кризового реагування ЄС буде розміщено в сусідніх із Туреччиною регіонах, тому офіційна Анкара побоюється втратити контроль над своїм балканським геополітичним полем. В ширшому розумінні мова йдеться про те, чи вважають Туреччину частиною Європи. Через свої тривоги вона блокувала дозвіл країнам ЄС на доступ до фондів і потужностей НАТО. Проблема турецького вето була остаточно знята в грудні 2002 р. у Спільній декларації НАТО і ЄС.

У свою чергу, США занепокоєні напруженими відносинами офіційних Брюсселя і Анкари в тому, що стосується європейської оборони. Саме цю лінію розлому Вашингтон вважає небезпечною для підтримання солідарності і єдності серед членів НАТО. США наполягають на тому, щоб Туреччина разом з іншими членами Альянсу, які не входять до ЄС, набула спеціального статусу для участі в безпекових ініціативах Співтовариства. Наразі ситуація залишається такою, що не задовольняє Туреччину. Так, якщо ЄС здійснює

збройну операцію по-сусідству з Туреччиною без використання потужностей НАТО, Туреччина може залучитися до операції лише після запрошення ЄС. Далі, якщо Туреччину запрошено, або вона задіяна в операції із залученням НАТО, то може брати участь лише в прийнятті військових рішень, що стосуються виконання конкретного завдання, а не політичної або стратегічної сторони питання.

Фактично, через події, що відбуваються в архітектурі європейської безпеки, Туреччина потерпає від зменшення свого статусу безпеки. Турецька Республіка належить до Балканського і Середземноморського субрегіонів, Чорноморсько-Каспійського і Близькосхідного регіонів. Таким чином, Туреччина розташована всередині стратегічно важливої зони, де перетинаються інтереси не лише регіональних, а й позарегіональних гравців. Вони мають можливість залучитися підтримкою Туреччини в цих системах, але будь-які спроби зменшити вплив офіційної Анкари в її геополітичному полі призводять до деструктивної реакції останньої. Згадуване вето Туреччини мало слугувати тому, щоб її голос в НАТО щодо кооперації з ЄС був почутий, але така негативна по суті поведінка не могла тривати довго.

Окрім цього, напередодні вирішення питання про початок переговорів про вступ Туреччини у Європейський Союз, Анкара вирішила не загострювати зайвий раз стосунки з партнерами і продемонструвати здатність до компромісу. В обмін на турецьку поступку на засіданні Європейської Ради в Копенгагені було погоджено, що члени ЄС, що не є учасниками програми „Партнерство заради миру”, тобто Кіпр і Мальта, не братимуть участі в операціях з використанням фондів НАТО. У декларації з ESDP від 16 грудня 2002 р. Європейський Союз пообіцяв найбільш ширше залучення до своїх операцій держав-членів НАТО, які не є членами ЄС.

У центрі занепокоєнь Туреччини через викладену вище проблему – нез'ясоване до кінця питання про природу Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС. Анкара проти того, щоб ESDP жорстко протиставляла себе НАТО.

Це може статися, якщо ESDP сприйматиметься суто в контексті подальшої інституціоналізації Європейського Союзу, а його метою стане вирішення власними силами безпекових питань, що стосуються лише членів ЄС.

Спробою покласти край побоюванням Турецької Республіки залишитись осторонь процесів, що визначають стан безпеки в регіоні став пакет документів, прийнятих 2001 р. в Анкарі. Перший розділ, в якому викладено зобов'язання невикористання будь-яким чином ESDP проти держав-союзників, для Туреччини був найбільш визначальним в усьому пакеті. Розділ, присвячений способу, в який не-члени ЄС, але союзники цієї організації, можуть долучитися до операцій ЄС, передбачає запрошення таких союзників Радою до участі в автономних операціях ЄС. Міркування союзників щодо їхньої безпеки будуть враховані. Причому, якщо операція ЄС плануватиметься в безпосередній географічній близькості до союзника-не члена ЄС, з ним проводитимуться консультації, на основі яких буде вирішено про участь союзника в операції. У 2002 р. згадані документи були остаточно погоджені главами держав і урядів держав-членів ЄС і отримали назву Ніццька імплементаційна угода. Спільна декларація ЄС-НАТО про початок партнерства цих утворень, що побачила світ 16 грудня 2002 р., максимально відповідала вимогам офіційної Анкари.

Отже, Турецька Республіка надає першочергового значення обстоюванню національної і регіональної (європейської) безпеки. Для цього вона прагне використати можливості різноманітних регіональних організацій. Якщо у роки холодної війни Північноатлантичний блок був основним інструментом для цього, то в постбіполярну епоху функції підтримання регіональної безпеки і стабільності притаманні й іншим структурам. Офіційна Анкара не хоче залишитись поза процесом прийняття рішень в тих європейських структурах, членом яких вона не є. Це зумовлює певну конфліктність зі згаданими організаціями.

Список використаних джерел

1. Турция между Европой и Азией. Итоги европеизации на исходе XX века / Отв. ред. Н.Г.Киреев. – М.: Ин-т востоковедения РАН, 2001. – 536 с.
2. Larrabee, F. Stephen. Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty / F. Stephen Larrabee, Ian O. Lesser. – Santa Monica, CA: RAND, 2003. – 218 p.
3. The World Factbook. Central Intelligence Agency. Middle East : Turkey [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>.
4. Beyaz Kitap. Genel Plan ve Prensipler Dairesi Başkanlığı [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://www.msb.gov.tr/Birimler/GnPPD/GnPPDBeyazKitap.htm#WHITE%20PAPER>.